

TÜRKER ALKAN
SİYASAL AHLAK VE SİYASAL AHLAKSIZLIK

ANKARA, BİLGİ YAYINEVİ, 1993

CEM EROĞUL*: Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirdi (1964) ve aynı fakültede 1966-1983 yılları arasında Anatüze (Anayasa Hukuku) bilim dalında öğretim üyesi olarak görev yaptı. 1402 sayılı yasa ile askeri yönetim döneminde üniversiteden uzaklaştırıldı, 1990'da Danıştay kararı ile tekrar eski görevine döndü. Başlıca yayınları: *Demokrat Parti (Tarihi ve ideolojisi)*; *Devlet Nedir?*; *Anayasayı Değiştirme Sorunu*; *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosunun Yeri*; *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*.

**Siyaset ile Aktöre (Ahlak) Açıkoturumu
"Türkiye İçin Çözüm Önerileri"**

I

Önce, arı dil kullanışımı yadırgayabilecekler için birkaç söz söylemek isterim. Bilindiği gibi dil, düşüncenin yalnızca aracı (vasıtası) değil, daha önemlisi, gereçidir (malzemesidir) de. Gereç arı olmazsa, düşüncenin arı olması da çok güçtür.

İnsanı insan kılan en temel yeti (meleke), düşünebilmesi, başka bir deyişle, us (akıl) sahibi olmasıdır. Onun içindir ki, insanlık sorunlarına ancak us yoluyla yaklaşılırsa, bunlara insanca çözümler bulunabilir. Görüldüğü gibi, dilin niteliği ile, insanın insan olma niteliği arasında çok sıkı bir bağ vardır.

Engin bilgelikleri içinde, atalarımız bu gerçeği çok iyi kavramışlardır. Kaşgarlı Mahmut'un 1072'de bitirdiği *Divan-ı Lügat-it Türk'te*, eski Türk savlarından ilginç örnekler var. Bunların bir tanesi, konumuz açısından eşsiz değerinde: "Erdem başı tıl (dil)" demiş

Profesör, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi.

atalarımız. Böylece, her türlü insanlık erdeminin dil ile başladığını koymuşlar ortaya. Umarım, bu kısa açıklamadan sonra, dil üzerinde böylesine titizlenmem anlayışla karşılanır.

II

Konumuz, siyasal aktöre (ahlak). Hani atalarımızın, göçebelik değerleri içinde ülkeden de önemli görüp "İl kalır, törü kalmas" dedikleri aktöre. Yoksa, kişisel aktöre değil.

Gerçi, bireylerarası alanda geçerli olan kişisel aktörenin, ya da türlü toplum kesimlerinde uyulmaya çalışılan aktörelere, siyasal aktöre ile eklemlendiği, ondan kopuk olmadığı doğru. Ancak, biz burada, kamusal alanla sınırlıyız. Bu alanın kendine özgü aktöresini arıyoruz.

Çözümleme düzeylerini birbirine karıştırmamanın önemi büyük. Yoksa, sık sık yapılan bir yanlışta düşebilir, bir adamın kişisel aktöresinin sağlam olduğuna bakıp siyasal aktöre açısından da değerli biri olduğunu sanabiliriz. Oysa bu, "iyi baba, iyi devlet adamı olur" gibisinden saçmalıklara götürür bizi. Kısacası, ilk iş konunun sınırlarını doğru saptamaktır.

III

Konu bu biçimde sınırlandırıldığına göre, şimdi bunun içeriğine bakabiliriz. "Siyasal" ya da "kamusal" alan deyince, somut olarak neden, ya da kimden söz edilir? Kamusal alanın başlıca oyuncularını şöyle sıralanabilir: Devlet, siyasal partiler, baskı kümeleri, yönetilenler. Bu dizide, ötekilerle karşılaştırılamayacak önemde bir tek öge vardır: Devlet. Siyasal alanın tartışılmaz egemeni, baş oyuncusu odur. Oyleyse, siyasal aktöre sorununu, devletin aktöresi sorununa indirgemek yanlış olmaz.

Demek ki, temel sorumuz şu: "İyi devlet nedir?" Hiç kuşkusuz, en iyi devlet, olmayan devlettir. Tam özgürlüğe, tam kardeşliğe, ancak devletsiz bir ortamda ulaşılabilir. Ne yapalım ki, bugün için bu bir düşür. Onun için bu çözümü bir yana bırakıyoruz. Yine hiç kuşkusuz, en kötü devlet, buyurgan (diktatör) devlettir. Buyurgan devlet ise, geçmişe ve günümüze bakıldığında, ne yazık ki, son de-

rece somut bir karabasandır. Yakın geçmişimizden de bildiğimiz gibi, en "töre tanımaz" devletler, buyurganlıklardır. Yine Kaşgarlı'nın konuştuğu atalarımızın sözleriyle: "Küç (güç) ilden kirse (girse), törü tünğlükten (pencereden) çıkar." Kısacası, baskı ve kıyıcalık egemen olduğunda, ortada ne töre, ne de aktöre kalır.

Devletsizlik bir düş, buyurganlık ise bir karabasan olduğuna göre, gerçekçi olarak bulabileceğimiz görece en iyi devlet, dizginlenmiş ve toplumun hizmetine koşulmuş devlettir. Dizginlenmiş devlet, tüze (hukuk) devleti ilkesini; toplumun hizmetine koşulmuş devlet ise, demokratik devlet ilkesini varsayar. Tüze devleti; güçler ayrılığını, yargı denetimini, yargı bağımsızlığını, özerk kuruluşları, devletin bütünüyle tüze egemenliği altına alınmasını gerektirir. Demokratik devlet ise; bireylerin, kümelerin, sınıfların, devlet yönetimine katılmak için, tüzel bir çerçevede, serbestçe yarışabilmelerini gerektirir.

Dikkat edilirse, hem tüze (hukuk) devletinin, hem de demokratik devletin ortak paydası, insan haklarıdır. "Olumsuz haklar" (kişi hakları), devleti birey karşısında sınırlar: Tüze devleti. "Olumlu haklar" (toplumsal haklar), en zayıf kişi, küme ve sınıfların bile, var olma haklarını güvenceye alır: Demokrasinin alt sınırı. "Etkin haklar" (siyasal haklar) ise, güçlü güçsüz bütün taraflara, devleti ele geçirmek ya da hiç değilse etkilemek için gerekli tüzel yolları açar: Demokrasinin kendisi. Öyleyse, iyi devlet, insan haklarına dayanan devlettir.

IV

Peki, Türkiye'de böyle bir devlet nasıl gerçekleştirilebilir?

Tüze (hukuk) devleti olsun, demokratik devlet olsun, her şeyden önce elverişli bir tüzel çerçeve gerektirdiğine göre, ilk adım, insan haklarına dayanan yeni bir anayasa yapılmasıdır. Başka bir deyişle, 12 Eylül Anayasasından kurtulmak ve insan haklarına dayanan yeni bir anayasa edinmek, Türkiye'nin en ivedi siyasal aktöre sorunudur. Bunun yanı sıra, hiç geciktirilmeden atılması gereken ikinci adım, 12 Eylül'ün dayattığı buyurgan yasalar yığınının ortadan kaldırmak; bunun yerine, yine insan haklarına dayanan bir yasal yapı kurmaktır.

Bu yeni anayasal ve yasal yapıda, uygar dünyanın bugün eriş-

tiği insan hakları anlayışı temel alınmalıdır. Ayrıca, kurulacak yapı, bu alandaki yeni gelişmelere hep duyarlı kalacak bir nitelikte olmalıdır.

Ancak, şu da unutulmamalıdır ki, tüze devleti olsun, demokratik devlet olsun, düzensiz (disiplinsiz) yürümez. Kısacası, ödev olmayan yerde hak, düzen olmayan yerde özgürlük yoktur. Öyleyse, "iyi devlet" açısından önemli bir somut sorunumuz, böyle bir devlette toplumsal yasakların başladığı çizginin nasıl saptanacağıdır. İşte bu sorunun yanıtı için de, yine insan haklarına bakmak gerekir.

Üçüncü kuşak hakları da katmak koşuluyla, insan hakları kavramından kaynaklanan yasaklar şöyle sıralanabilir: 1) İnsan hakları herkes içindir. Dolayısıyla, hiçbir bireye, başka bir bireyin herhangi bir hakkını tümüyle ortadan kaldıracak ölçüde hak tanınmaz. (Bu ilke çok önemlidir. Çünkü, kendi görüşünde olmayanları insan haklarından yoksun bırakmaya yol açabilecek her türlü eylemi yasaklar.) 2) Her toplumun gelişme hakkı vardır. Dolayısıyla, toplu kalkınmayı olanaksız kılacak düzenlemeler insan haklarıyla bağdaşmaz. (Bu ilke hem iç, hem de özellikle dış ilişkiler açısından önemlidir. Hiçbir kişiye ya da kümeyle, ulusal bağımsızlığı ortadan kaldırma, toplumun kaynaklarını yağmalatma gibi haklar tanınmaz.) 3) Herkesin barış içinde yaşama hakkı vardır. Dolayısıyla, kimsenin, iç ya da dışta olsun, savaşı körükleme gibi bir hakkı olamaz. (Uluslararası insan hakları tüzecinde, işte bu ilkeye dayanarak, düşünce özgürlüğüne bile sınırlamalar getirilebilmektedir.) 4) Sağlıklı bir çevrede yaşamak, herkesin hakkıdır. Dolayısıyla, kimsenin çevreyi kirletme özgürlüğü yoktur. (Kalkınma amacıyla bile olsa, böyle bir hak tanınmaz.) 5) Her bireyin yeryüzündeki doğal, tarihsel ve ekinel (kültürel) değerlerden yararlanma ve bunları çocuklarına bırakma hakkı vardır. Öyleyse hiçbirimiz, "bu yüzyıllık çınar bahçemdedir; istediğim gibi baltayı vururum" ya da "bu tarihsel konak babamdan kalmaz; istersem yıkar yerine apartman dikerim" deme özgürlüğüne sahip değiliz.

Böylece, iyi devletin hangi kural ve yasakları içeren bir tüzel çerçeveye oturması gerektiğini aşağı yukarı görmüş bulunuyoruz. Türkiye için bunun, bu nitelikleri taşıyan yeni bir anayasa ve yasalar dizisi yapmak anlamına geldiğini de biliyoruz. Ancak, yalnızca bu kadarıyla, salt bir yasama etkinliğiyle, iyi devletin yaratılabileceğini sanmak, aşırı bir iyimserlik olur.

V

Sözü edilen tüzel yapının kâğıt üzerinde kalmayıp gerçekten yaşama geçirilebilmesi için, en önemli ilk koşul, kuralları çiğneyenlere yaptırım uygulanmasıdır. İşkence, nüfuz ticareti, yiyicilik gibi suçlarla kamu çıkarını ayaklar altına alan kamu görevlileri şiddetle cezalandırılmalıdır. Bunun gerçekleştirilmesi için de, devlette saydamlık, yurttaşta bilinç olmalıdır. Devlet saydam olacak ki, hangi dolapların döndüğünü ortaya çıkarma olanağı bulunsun. Yurttaş bilinçli olacak ki, sorumlular mahkeme önüne sürüklenene dek, görevlilerin yakasını bırakmasın. Açıktır ki, ancak tüze dışı davranışı "ayıp" olarak gören bir yurttaş böyle davranabilir. Başka bir deyişle, insan haklarına dayalı tüze kurallarını çiğnemenin aktöre dışı (ahlaksız) bir davranış olduğu, yurttaşlar tarafından açık seçik bir biçimde anlaşılmalıdır. Ancak böyle bir algı varsa, yurttaş yasadışılığı gerçekten ayıp olarak görürse, etkili bir yığın tepkisi oluşabilir.

Görüldüğü gibi, siyasal aktöre sorunu dönüp dolaşıp kamu bilincine sahip yurttaşın yetiştirilmesi sorununa geliyor: İnsan haklarına dayanan bir tüzel yapının işletilmesini bir aktöre sorunu olarak algılayacak yurttaş nasıl yaratılabilir? Bunun başlıca iki yolu var: Biri eğitim, öteki de demokratik savaşım.

Eğitimin amacı bilinç, bilincin yolu da bilgidir. Örgün eğitimde olsun, yaygın eğitimde olsun, vurgu bilgilenmeyle insanlaşma arasındaki iç içelik üzerinde olmalıdır. Balasagunlu Yusuf, 1069 yılında tamamladığı *Kutadgu Bilig* adlı yapıtında, bu gerçeği kırbaç gibi saklayan bir beyitle dile getiriyor: "Bilgi bil, kişi bol, bedütgül özün, / Ya yilkı atangıl, kişide yıra!" (Bugünün Türkçesiyle: "Bilgi bil, adam ol, yükselt kendini, / Ya da hayvan adını al, insanlardan iraklaş!")

Başlangıçta belirttiğim gibi, bu insanlaştırıcı bilgi, insanın belirleyici özelliği olan usallık üzerine temellendirilmiş bilgidir. Kamu yaşamına aktöre dayatacak olan yurttaşlar, ancak böyle ussal (akılcı) temele dayanan bir eğitimle yaratılabilirler. Yalnızca böyle ussal bir eğitimle, insanlara, gerçek kişisel çıkarlarının kamu çıkarında gizlendiği bilinci verilebilir.

Bilinçli yurttaş yetiştirmenin ikinci yolu ise, demokratik savaşımdır. Gerçekten de, iyi devletin tüzel temelini kurmanın, korumanın ve geliştirmenin en etken (müessir) yolu, emekçilerin gücü-

nü bilinçli, düzensiz (disiplinli) ve yasal bir yaygın savaşım için seferber etmektir. Geleceğimizin güvencesi de budur. Tüketim için yaşamayı reddeden; mal mülk yığmayı, kâr uğruna her şeyden vazgeçmeyi aptalca bulan; gönencini (refahını) başkasının emekgücüne oturtmayı aşağılık bir davranış sayan; kendi dünyasını kendi usuyla (aklıyla) kurmak isteyen; yaşamın rengini her bireyin gizilgücünün (potansiyelinin) sonuna dek gerçekleştirilmesinde gören bir emekçi düşüncüsü (ideolojisi), "sivil" (yani devletin dışında kalan) toplumda ne denli başat kılınırsa, devlet katında aktöre o denli geçerli olur.

VI

Bu açıklamalar ışığında, siyasette aktöreği egemen kılmak için Türkiye'ye önerilecek çözüm, şu öğelerden oluşabilir: İnsan haklarına dayanan yeni bir anayasal ve yasal yapı; kamu işlerinde saydamlık; eğitim yoluyla yurttaşlık bilincinin yaygınlaştırılması; emekçilerin bilinçli demokratik savaşımları.